

УДК 159.923:316.6

НАТАЛЯ РОЖАНСЬКА

м. Миколаїв

natalia.rozhanska@gmail.com

УЯВЛЕННЯ ПРО ІДЕАЛЬНОГО ВИКЛАДАЧА СТУДЕНТІВ ВНЗ МІСТА МИКОЛАЄВА

Проаналізовано дослідження і публікації вчених (українських і російських), присвячені вивченню образу ідеального викладача в уявленні студентів вищих навчальних закладів. Описано уявлення студентів чорноморського державного університету імені Петра Могили про зовнішній вигляд ідеального викладача, його стиль викладання, особливості його спілкування зі студентами, особистісні якості ідеального викладача. Описано та проаналізовано уявлення студентів вищих навчальних закладів міста Миколаєва про ідеального викладача. Порівняно уявлення про особистісні риси ідеального викладача студентів вищих навчальних закладів міста Миколаєва чоловічої та жіночої статі, а також студентів першого та старших курсів навчання.

Ключові слова: ідеальний викладач, образ викладача вищої школи, уявлення студентів про ідеального викладача, ідеал педагога, особистісні якості викладача.

З часів розробки теорії соціальних уявлень С. Московічі, вивчення цього явища набуває значного поширення в соціальній психології. Для повноти характеристики такої соціальної групи, я студентська молодь, необхідно вивчення соціальних уявлень даної групи. Особливо важливим, на нашу думку, є вивчення соціальних уявлень студентської молоді про викладача, серед яких можна виділити образ ідеального викладача вищої школи.

Образ ідеального викладача вищої школи бере свій початок в філософських уявленнях про вчителя життя, який характеризується як яскрава, самобутня, творча особистість, здатна відчувати проблеми і суперечності життя. Викладач – це та людина, яка передає молодому поколінню життєві цінності і зразки професійної поведінки. На думку багатьох дослідників, сучасний викладач вищої школи відчуває кризу переорієнтації духовних цінностей, свого професіоналізму, затребуваності суспільством своїх фундаментальних знань, включеності власної професійної діяльності до контексту розвитку сучасного суспільства. Адже в сучасному постіндустріальному суспільстві формується інший ідеал педагога, відмінний від ідеалів традиційного та індустріального суспільства [7, с. 80].

Поняття «ідеал педагога» – це розумова конструкція, яка створена з метою виявлення поглядів, сторін творчості, типових рис,

значущих для розуміння і розкриття уявлень про неповторну місію педагога, про його професійні і особистісні особливості, світоглядні і моральні основи його життя [5, 452]. Уявлення про ідеал педагога можна знайти вже в стародавньому Єгипті, Вавилоні, Сирії, Стародавній Греції. В епоху Відродження внесок до його розуміння зробили педагоги-гуманісти Ф. Рабле, М. Монтень, Т. Мор, Ж. Ж. Руссо. Серед видатних педагогів цими питаннями також займалися Я. Коменський, К. Ушинський, А. Макаренко.

З'ясування основних характеристик образу ідеального викладача є важливим питанням сучасної педагогіки, психології, соціології, навколо якого точаться численні наукові дискусії. Характеризуючи особистість сучасного викладача, С. А. Острикова пише: «Не викликає сумнівів, що викладач, куратор зможе виконати свою високу місію у підготовці сучасних кадрів тільки тоді, коли він сам любить свою професію, переконаний у її значимості і прагне усіма силами і засобами сформувати висококваліфікованого спеціаліста, порядну людину, достойного громадянина своєї Вітчизни» [4]. В. Т. Адамова та В. Т. Потехіна вважають за головну рису сучасного викладача вміння добре орієнтуватися в різних галузях науки, основи яких він викладає; викладач повинен знати її можливості для вирішення соціально-економічних, виробничих і культурних задач, бути в курсі

нових досліджень, відкриттів і гіпотез, бачити ближні і дальні перспективи науки, яку викладає [1].

Російська дослідниця Т. А. Крупа в своїй статті представляє результати дослідження, метою якого було виявлення думок російських студентів про ідеального викладача. Авторкою аналізуються такі фактори, як соціальний статус, людські і професійні якості, вік та інноваційний потенціал викладацького корпусу. Анкетне опитування, яке було проведене в 2011 р. в Далекосхідному державному технічному університеті, показало, що зовнішнім відображенням особистості ідеального викладача в очах студентів виступає поєднання людських і професійних якостей; при цьому людські якості виносяться на перший план. Ідеальний викладач в уявленнях студентів є компетентним, людяним, поблажливим, має почуття гумору [3, 50].

Результати дослідження на подібну тему, проведеного в Оренбурзькому державному аграрному університеті, наводить І. М. Затін. Згідно проведеного опитування, сучасні студенти передусім цінують у викладачеві педагогічні здібності і здатність навчити студента думати самостійно. На другому місці за значимістю знаходяться критерії знання і досвіду викладача, на третьому – ораторські здібності [2].

Українські вчені з м. Донецька провели дослідження уявлень студентів про ідеального викладача за методикою М. Рокича. Опитування показало, що з 18 якостей особистості, запропонованих для оцінки ідеального викладача, студенти виділили такі (у порядку зниження значущості): на перших двох місцях професіоналізм і доброта, далі – справедливість, вихованість, чесність, освіченість (висока загальна культура), товарицькість, життєрадісність [6].

Автором статті Н. В. Рожанською в 2014 році були вивчені уявлення студентів Чорноморського державного університету імені Петра Могили про ідеального викладача. Методом дослідження був аналіз документів, де в якості документів було використані есе студентів ЧДУ ім. П. Могили на тему «Моє уявлення про ідеального викладача». Всього було проаналізовано 96 есе студентів 1–5 курсів, серед

авторів яких 78 дівчат і 18 хлопців. Аналіз есе проводився за наступним планом, пункти якого відображають основні складові образу ідеального викладача в уявленні студентів: 1) зовнішній вигляд ідеального викладача; 2) стиль його викладання; 3) спілкування ідеального викладача зі студентами; 4) особистісні якості ідеального викладача [7, 81].

Що стосується зовнішнього вигляду, то аналіз студентських есе показав, що в уявленні студентів ідеальний викладач скоріше вдягнений в одяг ділового стилю (це важливо, передусім, для студентів молодших курсів), адже це створює ділову атмосферу на заняттях. Якщо викладач – жінка, то вона не повинна мати занадто яскравого макіяжу і занадто відкритого одягу. Але навіть якщо викладач не носить ділового одягу, викладач завжди повинен бути вдягнений охайно, мати охайну зачіску і доглянуте взуття. Що стосується стилю викладання, то для студентів молодших курсів найбільш важливо, щоб викладач проводив заняття цікаво, доступно, використовував ділові ігри та інші нестандартні методики викладання. Старшокурсники передусім звертають увагу на компетентність викладача, добре володіння навчальним матеріалом і вміння донести його до студентів. Що стосується спілкування зі студентами, то аналіз студентських есе показав, що студенти (як дівчата, так і хлопці) уявляють ідеального викладача як людину, яка має демократичний стиль викладання і спілкування зі студентами. Це людина, яка поважає думку студента і прислуховується до неї, проводить заняття у формі діалогу, створює на заняттях дружню атмосферу, яка спонукає до довіри і дискусій [7, 83].

Що стосується особистісних якостей ідеального викладача, то серед головних рис, які йому притаманні, студенти виділили наступні: пунктуальність, відповідальність, ввічливість, впевненість, відвертість, справедливість, терплячість, професіоналізм. Ідеальний викладач має спокійний характер, володіє вмінням тримати себе в руках і контролювати свої емоції. Він наділений почуттям гумору, є добродушним, чесним, об'єктивним, комунікабельним, добрим, доброзичливим, співчутливим і готовий завжди допомогти

Таблиця 1

Структура вибіркової сукупності за місцем навчання студентів

Назва ВНЗ	N	%
Миколаївський національний аграрний університет	92	23,2
Миколаївський національний університет імені В. О. Сухомлинського	79	19,8
Національний університет кораблебудування імені адмірала Макарова	125	31,4
Чорноморський національний університет імені Петра Могили	39	9,8
Миколаївський інститут права Національного університету «Одеська юридична академія»	16	4,0
Миколаївська філія Київського національного університету культури і мистецтв	20	5,0
Вищий навчальний заклад «Міжнародний технологічний університет «Миколаївська політехніка»	21	5,3
Миколаївська філія приватного вищого навчального закладу «Європейський університет»	6	1,5
Загалом	396	100

студенту. Ідеальний викладач повинен бути толерантним, розуміти інших і прислуховуватись до них, а також бути хорошим мотиватором [7, 83].

Продовженням наукових розвідок автора з даної тематики є нижчеописане дослідження. Адже аналізовані вище дослідження проводились в межах одного ВНЗ, і їх результати не можна поширювати на усіх студентів міста, а тим більше регіону чи країни в цілому.

Метою даної статті є охарактеризувати уявлення про ідеального викладача студентів вищих навчальних закладів міста Николаєва.

Для виявлення соціальних уявлень студентів про ідеального викладача було застосовано метод онлайн-анкетування (опитування через мережу Інтернет). За репрезентативною вибіркою було опитано студентів ВНЗ м. Николаєва (n = 396). Студентам було запропоновано відповісти на ряд питань, серед яких були питання двох видів: закриті та напівзакриті. Дослідження було проведене в квітні-травні 2017 р. співробітниками кафедри соціології Чорноморського національного університету імені Петра Могили разом зі студентами 4 курсу спеціальності «Соціологія». Питання автора було включені до анкети ОМНІБУСу, який був проведений серед студентської молоді м. Николаєва. Відповіді на питання оброблялися автором з використанням математико-статистичних методів.

Вибірка була багатоступеневою: на першому щаблі суцільною (опитування проводилося серед студентів всіх вищих навчальних закладів м. Николаєва різних форм власності,

3–4 рівнів акредитації); на другому щаблі – цільовою (у опитуванні приймали участь першокурсники і студенти 4–6 курсів); на третьому щаблі – квотною, репрезентативність була забезпечена за рахунок пропорційного розподілу респондентів за статтю (приблизно 50% чоловіків та 50% жінок).

З опитаних студентів на 1 курсі навчаються 37,2%, на 4–6 курсах – 62,8%. Структура вибіркової сукупності за місцем навчання студентів представлена в таблиці 1.

Анкета включала наступне питання: «Які особистісні якості, у першу чергу, повинні бути притаманні викладачеві ВНЗ?» Розподіл відповідей студентів наведено в таблиці 2. Як

Таблиця 2

Розподіл відповідей студентів на питання «Які особистісні якості, у першу чергу, повинні бути притаманні викладачеві ВНЗ?», n=396

Варіанти відповіді*	N	%
Пунктуальність	127	31,9
Почуття гумору	172	43,2
Відповідальність	167	41,9
Ввічливість	145	36,4
Емоційна врівноваженість	169	42,5
Демократичність	107	26,9
Толерантність	99	24,7
Об'єктивність	211	53
Компетентність	151	37,9
Впевненість	65	16,3
Охайність	32	8
Ерудиція	84	21,1
Культура мови	87	21,9
Дисциплінованість	45	11,3

*У студентів була можливість обрати до 5 варіантів відповіді одночасно.

Таблиця 3

**Розподіл відповідей студентів різної статі на питання
«Які особистісні якості, у першу чергу, повинні бути притаманні викладачеві ВНЗ?»**

Варіанти відповіді*	Чоловіки (n=200)		Жінки (n=198)	
	N	%	N	%
Пунктуальність	68	34	59	29,8
Почуття гумору	81	40,5	91	45,9
Відповідальність	96	48	71	35,9
Ввічливість	67	33,5	78	39,4
Емоційна врівноваженість	81	40,5	88	44,4
Демократичність	55	27,5	52	26,3
Толерантність	44	22	55	27,8
Об'єктивність	110	55	101	51
Компетентність	74	37	77	38,9
Впевненість	30	15	35	17,7
Охайність	18	9	14	7
Ерудиція	37	18,5	47	23,7
Культура мови	42	21	45	22,7
Дисциплінованість	26	13	19	9,5

*У студентів була можливість обрати до 5 варіантів відповіді одночасно.

можна побачити, на першому місці в уявленнях студентів про ідеального викладача знаходиться така його особистісна якість, як об'єктивність, на другому – почуття гумору, на третьому – емоційна врівноваженість. На останньому місці знаходиться така якість, як охайність.

Розподіл відповідей студентів різної статі на питання «Які особистісні якості, у першу чергу, повинні бути притаманні викладачеві ВНЗ?» наведено в таблиці 3. Як можна побачити, в уявленнях чоловіків про ідеального викладача на першому місці знаходиться така його якість, як об'єктивність, на другому –

Таблиця 4

**Розподіл відповідей студентів різних курсів навчання на питання
«Які особистісні якості, у першу чергу, повинні бути притаманні викладачеві ВНЗ?»**

Варіанти відповіді*	Студенти 1 курсу (n=148)		Студенти 4-6 курсів (n=250)	
	N	%	N	%
Пунктуальність	49	33,1	78	31,2
Почуття гумору	62	41,8	110	44
Відповідальність	60	40,5	107	42,8
Ввічливість	60	40,5	85	34
Емоційна врівноваженість	63	42,6	106	42,4
Демократичність	44	29,7	63	25,2
Толерантність	35	23,6	64	25,6
Об'єктивність	75	50,7	136	54,4
Компетентність	53	35,8	98	39,2
Впевненість	32	21,6	33	13,2
Охайність	15	10,1	17	6,8
Ерудиція	25	16,9	59	23,6
Культура мови	31	20,9	56	22,4
Дисциплінованість	14	9,4	31	12,4

*У студентів була можливість обрати до 5 варіантів відповіді одночасно.

Таблиця 5

**Розподіл відповідей студентів на питання
«Який стиль має переважати у роботі викладача ВНЗ зі студентами?»**

Варіанти відповіді	N	%
Авторитарний стиль (спирається на жорстку дисципліну і виражається в контролі над студентами)	26	6,3
Демократичний стиль (передбачає спільну роботу викладача і студентів)	310	77,9
Ліберальний стиль (заснований на формальному виконанні викладачем своїх обов'язків, мінімальному втручанні в діяльність студентів)	62	15,8
Загалом	398	100

відповідальність, на третьому – почуття гумору та емоційна врівноваженість. А ось в уявленнях жінок про ідеального викладача на першому місці знаходиться така його особистісна якість, як об'єктивність, на другому – почуття гумору, на третьому – емоційна врівноваженість.

Розподіл відповідей студентів різних курсів навчання на питання «Які особистісні якості, у першу чергу, повинні бути притаманні викладачеві ВНЗ?» наведено в таблиці 4. Як можна побачити, в уявленні студентів 1 курсу про ідеального викладача на першому місці знаходиться така його особистісна якість, як об'єктивність, на другому – емоційна врівноваженість, на третьому – почуття гумору. А ось в уявленнях студентів-старшокурсників про ідеального викладача на першому місці знаходиться така його особистісна якість, як об'єктивність, на другому – почуття гумору, на третьому – відповідальність.

Анкета включала також питання: «Який стиль має переважати у роботі викладача ВНЗ зі студентами?». Розподіл відповідей студентів наведено в таблиці 5. Як можна побачити, більшість з них (77,9%) вважають, що у роботі викладача зі студентами має переважати демократичний стиль, який передбачає спільну роботу викладача і студентів.

Нарешті, анкета включала питання: «Яка частина викладачів Вашого ВНЗ відповідає Вашому уявленню про ідеального викладача?». Розподіл відповідей студентів наведено в таблиці 6. Як можна побачити, жоден студент не вважає, що серед його викладачів ніхто не відповідає його уявленню про ідеального викладача. Тобто, в реальному навчальному процесі студенти миколаївських ВНЗ зустрічають втілення своїх ідеалів. Але відно-

сна більшість опитаних студентів (41,9%) вважають, що серед викладачів ВНЗ їх ідеалу відповідає меншість з них.

Проаналізувавши результати проведеного дослідження, можна зробити наступні висновки. Для студентів ВНЗ м. Николаєва обох статей надзвичайно важливою є така особистісна якість викладача, як об'єктивність, і важливою є його емоційна врівноваженість. Але для студентів чоловічої статі така особистісна якість викладача, як відповідальність є дуже важливою, на відміну від студентів жіночої статі, для яких дуже важливим є почуття гумору.

Для усіх студентів ВНЗ м. Николаєва, незалежно від курсу навчання, найбільш важливою є така особистісна риса викладача, як об'єктивність. Для студентів старших курсів дуже важливою стає об'єктивність викладача, на відміну від студентів 1 курсу, для яких дуже важливою є його емоційна врівноваженість. Для студентів старших курсів важливою стає відповідальність викладача, а його емоційна врівноваженість взагалі відходить на другий план, на відміну від студентів 1 курсу, для яких важливим є почуття гумору.

Таблиця 6

**Розподіл відповідей студентів на питання
«Яка частина викладачів Вашого ВНЗ
відповідає Вашому уявленню про ідеального
викладача?»**

Варіанти відповіді	N	%
Усі	13	3,3
Більшість	86	21,6
Приблизно половина	119	29,9
Меншість	164	41,2
Ніхто	0	0
Важко відповісти	16	4
Загалом	398	100

Більшість студентів ВНЗ м. Миколаєва вважають, що у роботі викладача зі студентами має переважати демократичний стиль, який передбачає спільну роботу викладача і студентів. Жоден студент не вважає, що серед його викладачів ніхто не відповідає його уявленню про ідеального викладача. Тобто, в реальному навчальному процесі студенти миколаївських ВНЗ зустрічають втілення своїх ідеалів. Але відносна більшість цих студентів вважають, що серед викладачів ВНЗ їх ідеалу відповідає меншість з них.

Перспективою подальших наукових розвідок у даному напрямку є порівняння уявлень студентів ВНЗ різних регіонів України про ідеального викладача.

Список використаних джерел

1. Адамова В. Т., К вопросу о личностных характеристиках преподавателя колледжа [Электронный ресурс] / В. Т. Адамова, В. Т. Потехина // Материалы интернет-конференции Белгородского государственного университета «Современный преподаватель: личность и деятельность».

ность». — Режим доступа: <http://unid.bsu.edu.ru/unid/teach/sbornik/>.

2. Затин И. М. Образ преподавателя глазами студентов [Электронный ресурс]. — Режим доступа: <http://www.econf.rae.ru/pdf/2012/12/1890.pdf>.
3. Крупа Т. А. Личность современного преподавателя в контексте инновационного вектора образования Ойкумена. Регионоведческие исследования: научно-теоретический журнал. — № 2 (21) — 2012. — С. 47—51.
4. Острикова С. А. Преподаватель – ключевая фигура формирования будущих специалистов [Электронный ресурс] // Материалы интернет-конференции Белгородского государственного университета «Современный преподаватель: личность и деятельность». — Режим доступа: <http://unid.bsu.edu.ru/unid/teach/sbornik/>.
5. Психология и педагогика: учебник для бакалавров / под общ. ред. В. А. Сластенина, В. П. Каширина. — М.: Издательство Юрайт, 2013. — 609 с.
6. Психолого-педагогична модель особистості викладача вищої школи [Електронний ресурс]. — Донецьк, 2011. — Режим доступу: http://vk.com/doc7983417_46930860?hash=86163f57c0a442919a.
7. Рожанська Н. В. Уявлення про ідеального викладача студентів Чорноморського державного університету імені Петра Могили / Н. В. Рожанська // Наукові праці: Науково-методичний журнал. — Вип. 222. Т. 234. Соціологія. — Миколаїв: Вид-во ЧДУ ім. Петра Могили, 2014. — С. 80—83.

NATALIA ROZHANSKA
Mykolaiv

IDEAS ABOUT THE IDEAL TEACHER OF STUDENTS OF HIGHER EDUCATIONAL INSTITUTIONS OF MYKOLAIV CITY

The researches and publications of scientists (Ukrainian and Russian) devoted to studying the image of the ideal teacher in the representations of students of higher educational institutions are analyzed. The representations of the students of the Black Sea State University named after Petro Mohyla is described. The representations about the appearance of an ideal teacher, his style of teaching, the peculiarities of his communication with students, the personal qualities of an ideal teacher are described. The representations of students of higher educational institutions of the city of Mykolaiv about the ideal teacher are analyzed. Comparison of the personal qualities of the ideal teacher of students of higher educational institutions of the city of Nikolayev is made: male and female, as well as students of the first and senior courses of study.

Key words: ideal teacher, image of the teacher of higher education, presentation of students about the ideal teacher, ideal of the teacher, personal qualities of the teacher.

НАТАЛЬЯ РОЖАНСКАЯ
г. Николаев

ПРЕДСТАВЛЕНИЯ ПРО ИДЕАЛЬНОГО ПРЕПОДАВАТЕЛЯ СТУДЕНТОВ ВУЗОВ ГОРОДА НИКОЛАЕВА

Проанализированы исследования и публикации ученых (украинских и российских), посвященные изучению образа идеального преподавателя в представлении студентов высших учебных заведений. Описаны представления студентов Черноморского государственного университета имени Петра Могили о внешнем виде идеального преподавателя, его стиле преподавания, особенностях его общения со студентами, личностных качествах идеального преподавателя. Описаны и проанализированы представления студентов высших учебных заведений города Николаева об идеальном преподавателе. Проведено сравнение представлений о личностных качествах идеального преподавателя студентов высших учебных заведений города Николаева мужского и женского пола, а также студентов первого и старших курсов.

Ключевые слова: идеальный преподаватель, образ преподавателя высшей школы, представление студентов об идеальном преподавателе, идеал педагога, личностные качества преподавателя.

Стаття надійшла до редколегії 12.11.2017